

Tiivistelmä majuri Petteri Joukon pitämästä esitelmästä ja käydystä keskustelusta Kanta-Helsingin reserviupseerikerhon järjestämässä tilaisuudessa 12.10.2004. Kirjoittaja tuo esille joitain lisäyksiä jotka liittyvät esitelmään mutta joita ei otettu esitelmässä tai sen jälkeen pidetyssä keskustelussa esille. Nämä on pyritty erottamaan Joukon esitelmästä. Kirjoittaja vastaa näistä kuten koko tiivistelmästäkin.

SUOMI JA KOLMAS MAAILMANSOTA KYLMÄN SODAN AIKANA LÄNTISTEN TIEDUSTELUTIETOJEN PERUSTEELLA

Näkemyksiä Suomesta sodan jälkeen

Esitelmäitsijä Petteri Jouko on perehtynyt erityisesti Iso-Britanian tiedusteluarkistoihin. Tiedot edustavat suurelta osin myös USA:n näkemystä sillä brittien ja USA:n tiedusteluorganisaatiot ovat tehneet varsin tiivistä yhteistyötä toisesta maailmansodasta lähtien. Tiedot ovat arvioita 1950 ja -60 luvuilta. Uudemmat arkistot ovat toistaiseksi suljettu tutkijoilta.

Kylmän sodan alettua länsi arvioi Suomen olevan osa Neuvostoliiton puolustusvyöhykettä. Vuosien 1944 – 48 aikana näkemys oli, että Suomesta tulee samanlainen NL:n satelliitti kuin itä-Euroopan kommunistivaltioista oli tullut. Heti sodan jälkeisissä tilanteissa kommunistien vahvan aseman ja erityisesti sisäasianministeri Yrjö Leinon toimien ennakoitiin valmistavan kommunistien vallankaappausta Suomessa. NL:n valvontakomission toimien nähtiin vaikuttavan samaan suuntaan. Koska näkemys Suomen tulevaisuudesta oli selkeä niin britit eivät vastustaneet NL:n valvontakomission toimintaa. Ennen kylmän sodan puhkeamista oli jopa ajatus, että Suomessa olevat NL:n ja Iso-Britanian suurlähetystöt sopivat kuinka Suomen puolustusmateriaali jaetaan (esim. Norjaa olisi aseistettu Suomen sotatarvikemateriaalilla). Suomen onneksi alkoi kylmä sota ja varsinaiset neuvottelut sotamateriaalin jaosta jäivät tekemättä.

Vuonna 1948 Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmitun YYA-sopimuksen jälkeen näkemys Suomen asemasta alkoi lännen silmissä muuttua. Suomi oli saamassa lisää liikkumavaraa. Suomella alettiin uskoa olevan aiempaa paremmat mahdollisuudet välttää Itä-Euroopan kommunistimaiden kohtalo. Erityisesti Paasikiven nähtiin olevan vakauttava tekijä ja estävän Suomen liukumista täysin itäisen naapurin syliin. Lisäksi kommunistien asema heikkeni 40-luvun lopulla. Länsi alkoikin aiempaa tarkemmin arvioida kuinka Suomi käyttäytyisi mahdollisen kolmannen maailmansodan puhjetessa.

Puolustautuisiko Suomi Neuvostoliiton hyökätessä Suomen kautta länteen

Brittien vuonna 1953 tekemässä muistiossa NL:n arvioitiin sodan syttyessä mahdollisesti vaativan oikeutta käyttää Pohjois-Suomen aluetta Pohjois-Ruotsiin ja Norjaan tehtävään operaatioon. Tavoitteena olisi ennen muuta päästä Atlantin rannikolle ja siten turvata NL:n sukellusveneitten ja laivojen vapaa pääsy Jäämereltä Norjan meren kautta Atlantille ja vastaavasti vaikeuttaa lännen merioperaatioita pohjoisella Atlantilla ja Jäämerellä. Esitelmän ulkopuolelta todettakoon, että Pohjois-Norjan satamien ja lentokenttien hyväksikäyttö on ollut Natolle erittäin tärkeää NL:n sukellusveneitten torjuntaa ajatellen koko kylmän sodan ajan. Toisena tavoitteena Atlantin rannikolle pääsyssä olisi erityisesti Kuolan alueen ilmapuolustuksen parantaminen.

Ensimmäisessä vaiheessa Neuvostoliiton arvioitiin valtaavan Pohjois-Norjan rannikkoa kahden divisioonan hyökkäyksellä. Yksi vaihtoehto oli, että toinen divisioona tekee maihinnousun Pohjois-Norjaan ja toinen etenee Suomen kautta. Toisessa vaiheessa Neuvostoliiton arvioitiin käyttävän

Pohjois-Ruotsia vastaan tehtävään operaatioon kuudesta kahdeksaan divisioonaa. Huoltoyhteyksien arvioitiin mahdollistavan tämän. Sortavala - Joensuu – Kontiomäki – Tornio radan kapasiteetin arvioitiin riittävän seitsemän ja Kantalahti – Salla – Rovaniemi radan viiden divisioonan huoltamiseen. Lisäksi maanteyhteydet mahdollistaisivat noin neljän divisioonan huollon.

Neuvostoliitto voisi vaatia Pohjois-Suomen lentokenttien lisäksi myös etelästä kenttiä ilmapuolustuksensa laajentamiseksi. Laivaston tukeutumisalueeksi kelpaisivat länsirannikon satamakaupungit ja Ahvenanmaa.

Edellä esitetty kuvaus Neuvostoliiton joukkojen köytöstä Pohjois-Ruotsia ja Pohjois-Norjaa kohtaan oli pääpiirteittäin lännen näkemys myös 1960 luvulla. Esitelmän ulkopuolelta tämä tuntuu myös todennäköiseltä mallilta vielä 70- ja jopa 80-luvulla. Tärkeä samaan suuntaan viittava asia on vuonna 1972 Neuvostoliiton aloitteesta alkanut Suomen ylimmän sotilasjohdon kanssa käyty keskustelu YYA-sopimuksen sotilaallisista sovelluksista suursodassa eli käytännössä kolmannessa maailmansodassa. Nämä keskustelut alkoivat 1972 kun neuvostoliittolainen osapuoli esitti kenraali Paavo Junttilalle, että suursodassa Neuvostoliitto voisi hoitaa Pohjois-Suomen puolustuksen. Junttila teki käydystä keskustelusta muistion josta osa on alla.

”Jos Euroopassa syntyy sellainen kriisi, mikä saattaisi johtaa sotatoimiin suurvaltaliittoutumien välillä, niin NL pitää varmana aloitteen saamista ja sen säilyttämistä. Tämä on ilmeisesti heidän sotilaallisen ajattelunsa peruslähtökohta. Tähän samaan tulokseen on tultu myös niissä strategisissa tilanteen arvioinneissa joita oma operatiivinen johtomme on tehnyt. Aloitteen saaminen edellyttää NL:n taholta strategista hyökkäystä, minkä ensimmäisetkin tavoitteet ovat selvästi Suomen ulkopuolella. Näin ollen NL:lla ei olisi sotilaallisia tavoitteita Suomessa muuten kuin siinä mielessä, että se tarvitsee Suomen aluetta päästäkseen tavoitteeseensa. NL:n sotilasjohdolle on siten erittäin tärkeää, ettei se kohtaa täällä vastarintaa, vaan se saa mahdollisesti tukeakin etenemiselleen.”

Vuonna 1972 alkaneet keskustelut lopetti puolustusvoimain komentaja Lauri Sutela vuonna 1974. Kenraali Junttilan muistion lisäksi samaan asiaan viittaa kenraali Ermei Kannisen lausunto keväällä 2004 televisio-ohjelmassa, jossa käsiteltiin Suomen puolustusvoimain ja USA:n välistä salaista tiedusteluyhteistyötä. Kannisen sanoma oli, että suursodan syttyessä Neuvostoliiton ja Naton olisi todennäköisesti annettu taistella Pohjois-Suomessa ilman, että Suomen puolustusvoimat olisivat menneet väliin. Petteri Jouko totesi, ettei ole syytä epäillä Kannisen lausuntoa. Käytännössä Kannisen lausunto tarkoittaa samaa kuin mitä lännen tiedusteluarviot esittivät eli NL olisi hyökännyt usean divisioonan voimin Pohjois-Ruotsiin ja Norjaan Suomen kautta.

Petteri Jouko sanoi lännen arvioineen, ettei Suomen puolustusvoimilla olisi ollut suuria mahdollisuuksia torjua Neuvostoliiton hyökkäystä Suomeen. Arvioon vaikutti se, että hyökkäys toteutettaisiin yllätyksellisesti niillä divisioonilla ja joukoilla jotka olivat valmiina kriisin alkaessa. Uusien joukkojen perustaminen ja keskittäminen olisi paljastanut hyökkäysaikeet, jolloin niin Nato kuin Suomikin olisi voinut nostaa puolustusvalmiuttaan. Pohjois-Norjan puolustukseen liittyen esitelmän ulkopuolelta se, että lännen ensimmäinen todellinen puolustuslinja ”pääasema” olisi ollut Suomen käsivarren - Tromssan tasalla (Pekka Visuri, Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittikan linjaukset s. 240). Tämä tasa olisi mahdollistanut keskittää sinne huomattavasti joukkoja ennen kuin NL:n hyökkäyksen olisi arvioitu saavuttavan sen. Puolustettaessa tällä tasalla, olisi myös voitu estää NL:n hyökkäys Suomen käsivarren kautta Norjan rannikkoa pitkin etelään.

Kylmän sodan aikana Ruotsilla ja Natolla oli salaista yhteistyötä. Tämä oli edullista molemmille osapuolille. Ruotsin puolustussuunnitelmissa oli keskittää kriisin aikana 4 divisioonaa Haaparannan alueelle. Tehtävänä oli torjua Suomen läpi tuleva Neuvostoliiton 6 – 8 divisioonan

hyökkäys. Tanskan kautta Etelä-Ruotsiin tehtävään hyökkäykseen NL olisi käyttänyt jopa kymmentä divisioona.

Länsi arvioi, että Neuvostoliiton hyökätessä Suomen johdon luvalla Pohjois-Suomen kautta länteen, syntyisi alueelle spontaanisti jonkinlaista sissitoimintaa venäläisiä vastaan. Ilman sopimusta tehdyssä hyökkäyksessä sissisodan laajuus olisi suurempi. Näitten arvioitten takia länsi oli suunnitellut tukevansa suomalaisten sissisodankäyntiä pataljoonan voimin Pohjois-Suomessa. Muuhun kuin sissitoimintaan ei uskottu vaikka Suomi olisi saanut lisää nykyaikaista aseistusta. Britannia ja erityisesti USA pelkäsi vielä 1960 luvun alussa, että Suomen it-ohjusten käyttöön hankkittavat tutkat voitaisiin liittää Neuvostoliiton ilmapuolustuksen osaksi. USA myöntyi lopulta 1963 siihen, että Suomi olisi voinut hankkia ilmatorjuntaohjuksia. Presidentti Kekkonen oli kuitenkin siinä vaiheessa niin tuhtunut koko hankkeesta, että ohjukset hankittiin vasta 1978.

Vaikka esitelmä keskittyi mahdolliseen kolmanteen maailmansotaan kylmän sodan aikana, niin tutkittujen dokumenttien perusteella länsi ei olisi auttanut Suomea jos Neuvostoliitto olisi toteuttanut erillisen hyökkäyksen Suomeen kuten Tsekkoslovakian miehitys 1968. Loppukeskustelussa mielenkiintoisimmat käsitellyt asiat liittyivät muuhun kuin varsinaiseen esitelmän aiheeseen. Keskusteltiin miten hyvin länsi on arvioinut Suomen mahdollisuudet ja toiminnan. Petteri Joukon näkemyksen mukaan länsi ei ole ymmärtänyt Suomen liikekannallepanon toimivuutta ja tämä on osittain vaikuttanut virheellisesti arvioihin. Lisäksi LKP-suunnitelmat salattiin erittäin hyvin varsinkin 1950-luvulla. Suomen toiminnan arvioinnissa on ollut aliarvointia myös sen takia, ettei ole ymmärretty mitä kaikkea talvi- ja jatkosodan yli 85.000 kaatunutta merkitsevät Suomen kansalle. Pohdittin myös sitä miksi Englanti tekee tiivistä yhteistyötä USA:n kanssa. Yhteisen kielen arvioitiin olevan tärkeä syy. Petteri Joukon näkemyksen mukaan toinen syy on, että toimimalla USA:n kanssa Englannilla on enemmän vaikutusvaltaa maailmassa kuin toimimalla pelkästään EU:n kanssa. Loppukeskustelussa tuli vielä esille, että puolustusvoimat ovat olleet mukana turvaamassa Suomen sisäistä turvallisuutta myös 1956 yleislakossa. Lännen tiedusteluarvioinneissa Suomen puolustusvoimat olikin nähty erittäin loojaaleina toimivalle valtiojohdolle.

Petteri Jouko on kirjoittanut Suomen Sotilasaikakauslehden numeroihin 10 ja 11/2002 kaksiosaisen artikkelin esitelmän aiheesta. Kyseinen lehti tulee suurimpiin kirjastoihin ja sitä voi kysellä muistakin kirjastoista.

Esitän Kanta-Helsingin reserviupseerikerhon puolesta parhaimmat kiitokset majuri Petteri Joukolla mielenkiintoisesta esitelmästä.

Raimo Hynynen